

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

01/359

BILIŃSKI, Lucjan: Postępowanie z księgozbiorami likwidowanych bibliotek = Bibliotekarz. 2001. 6. no. 29.p.

Megszüntetett könyvtárak állományának kezelése

Állomány; Megszűnés -könyvtáré

Lengyelországban 1990 és 1999 között 1 224 közművelődési könyvtár és könyvtári fiók szűnt meg. A megszűnési folyamat, bár lassult, mindmáig nem maradt abba (pl. 1998-ban is 121 könyvtári intézmény volt kénytelen bezárni).

Ha egy-egy könyvtár végképpen a megszűnés sorsára jut, legalább állományát és berendezéseit kell megmenteni. Ehhez 12 pontból álló követelményt fogalmazott meg a könyvtárosegyesület és az olvasástársaság. Ezek a következők:

- a megszüntetett könyvtár állományáról, berendezéseiről a vonatkozó jogi normatívák betartásával kell gondoskodni,
- a megszüntetendő könyvtár szervező munkatársának előzetesen konzultálnia kell az illetékes vajdasági könyvtárral,
- a szervezőnek – a vajdasági könyvtár egyetértésével – tervet kell készítenie az állomány szétszétlásáról,
- célszerű, ha az előkészítő munkálatokat és a végrehajtást egy ad hoc bizottság ellenőrzi,
- a fiókkönyvtár állományának további sorsáról az anyakönyvtár dönt,

- az említett bizottság döntéseihez a szervező készíti az előterjesztéseket,
- amennyiben a megszüntetett könyvtár állománya helyben egy más, de közönségszolgálati feladatokat is ellátó könyvtárhoz kerül, az átvevő könyvtárnak kötelezettséget kell vállalnia a használtatásáról,
- a más könyvtárnak átadott, eladásra és bezúzásra szánt állományról jegyzéket kell készíteni,
- az eladásra szánt műveken fel kell tüntetni az „eladhatóság” tényét,
- a bezúzásra ítélt műveken a „bezúzhatóság” tényét kell szerepeltetni,
- a felsorolt dokumentáció elkészültéért a szervező felel. Ennek első példányát a helyi irattárban, másodpéldányát pedig az illetékes vajdasági könyvtárban kell megőrizni.

Ez a kezelési kívánalom-gyűjtemény más hálózatokban is alkalmazható, de bennük a vajdasági könyvtárak helyett a szóban forgó hálózat vezető könyvtárainak kell szerepelniük. (Számos helyőrség megszűntével a közeljövőben a katonai közművelődési és szakkönyvtárak állományának megmentéséről kell gondoskodni.)

(Futala Tibor)

01/360

GUERRA, Luca – PELIZZARI, Eugenio: Approval plan in EDI: Il futuro delle acquisizioni in biblioteca? = Boll. AIB. 41.vol. 2001. 1.no. 21-30.p.

Res. angol nyelven

A megtekintéses állománygyarapítás és az elektronikus adatsere (EDI) kombinációja: a könyvtári vásárlás jövője?

Állománygyarapítás; Kapcsolat intézényekkel; Számítógép-hálózat

Az EDI (Electronic Data Interchange) az elektronikus kereskedelmet segítő, strukturált kereskedelmi üzenetek számítógépes rendszerek közötti közvetlen cseréjét szolgáló rendszer, melynek használatát és terjedését az EU több projektje támogatja. A könyvtári állománygyarapításban is hasznosan alkalmazható, hiszen a vásárlás adminisztrációját (sőt, az elektronikus katalógus építését is) nagyrészt automatizálja.

Az „approval plan” az USA-ban két évtizede működő, Európában mostanában terjedő állománygyarapítási módszer. Lényege, hogy a szállító (kereskedő) és a könyvtár közötti szerződés alapján a kereskedő rendszeresen szállítja a könyvtárnak a gondosan körülhatárolt és megfogalmazott érdeklődési körébe tartozó frissen megjelent kiadványokat. Megtekintés után a könyvtár (a szerződésben meghatározott mértékben) visszaküldheti a mégsem szükséges anyagot, a megtartandókat pedig a kereskedő leszámllazza. A szerződés a szakterület pontos körülhatárolása mellett tartalmazza (tartalmazhatja) a kiadók körét, a kiadványok színvonalára (tudományos, ismeretterjesztő stb.), a kiadásra (paperback, csak első kiadás stb.) vonatkozó kikötéseket, a költségek limitálását (éves, illetve kiadványonkénti maximum stb.) is.

A rendszer előnye a harmonikus és folyamatos állománygyarapodás, a kiadványokról való időbeni tájékozódás. Az „EDI” és az „approval plan” könnyen egymásra építhető rendszerek, egymás

előnyeit kiegészítve az olasz könyvtárak – különösen a szakosodott gyűjtemények – állománygyarapítási gyakorlatának jelentős fejlődését eredményezhetik.

(Mohor Jenő)

01/361

QUINN, Brian: The impact of aggregator packages on collection management = Collect.Manage. 25.vol. 2001. 3.no. 53-74.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Az aggregátorok csomagjainak hatása a gyűjteményszervezésre a felsőoktatási könyvtárakban

Állományalakítás; Elektronikus folyóirat; Felsőoktatási könyvtár; Folyóirat-előfizetés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az elektronikusfolyóirat-csomagok az utóbbi tíz-tizenkét évben jöttek létre. A folyóiratcsomagok szélesen értelmezve elektronikus indexek és akár több száz teljes szövegű folyóirat összességét jelentik, amelyeket egy aggregátor (üzleti vagy nonprofit szolgáltató, folyóirat-ügynökség) „csomagba” összegyűjt és a weben – többnyire közös interfésszel és keresési lehetőségekkel, előfizetés alapján – a könyvtárak számára forgalmaz.

Az első ilyen csomag megjelenése az OCLC Electronic Collections Online szolgáltatásához fűződik. A kiadók ezt megelőzően egy-egy folyóiratot publikáltak elektronikus formában, és speciális szoftvert biztosítottak hozzá. A gazdaságiakhoz egyéb előnyök járultak: egyetlen előfizetés fejében egyszerre több folyóiratot lehetett megvásárolni, kereshető adatbázis állt rendelkezésre, melynek rekordjai egymáshoz kapcsolódnak, az adatbázisban szerepelt a cikkek teljes szövege, esetenként visszamenőlegesen is, a szolgáltató segítséget nyújtott a beszerzéshez és a licencszerződés megkötéséhez, cí-

mekre lebontott használati statisztikát adott. A szolgáltatás gyűjtőköre a tudományterületek széles körét fellelta, az egyes szakterületeken a magfolyóiratokra koncentrált. Nyomatott folyóiratok elektronikus változatát szolgáltatották. A dokumentumokat legkésőbb a megjelenés időpontjában kellett szolgáltatni az OCLC számára, továbbá nemcsak a cikkek, hanem a folyóiratok teljes tartalmát megjelenítették az e-változatban, mégpedig a nyomatottnak megfelelő megjelenési formában.

Az OCLC másik csomagja a FirstSearch (1991-től). Ez azonban nem folyóiratokat, hanem on-line adatbázisokat tartalmaz, legtöbbjük nyomatott vagy CD-ROM-on publikált indexek változata. Az on-line változatot gyakrabban frissítik, illetve gazdagabb tartalmú. A rekordok legtöbbjéhez lekönyvtár és csatolás tartozik. A könyvtárak rendszergazdái számára lehetőséjük van arra, hogy az állományban már szereplő adatbázisokat blokkolják.

1994-ben indult a Project Muse, amely a John Hopkins University Press 42 folyóiratának elektronikus változatát adta közre. Egyszerre több felhasználó számára nyújt teljes szöveges és tárgyszavas keresést. A szolgáltatásban csak színvonalas kiadványok szerepelnek, a cikkek könyvtárközi kölcsönzése engedélyezve van és az egyes előfizetések 10%-kal olcsóbbak a nyomatott változaténál.

A JSTOR (1995-től) fontos társadalom-, humán és természettudományi folyóiratok visszamenőleges számait szolgáltatja elektronikus archívumából. Fő célja a raktári helyigény mérséklése volt. A keresést típusra (cikk vagy recenzió) lehet leszűkíteni, böngészésre és tematikus keresésre nyílik lehetőség. Bővítését tervezik.

1996-tól hozzáférhető az Academic Press Ideal (International Digital Electronic Access Library) csomagja, amely a kiadó 175 folyóiratát tartalmazza. A teljes szövegben lehet böngészni. A szolgáltatás csak egy csomagban fizethető elő, a felhasználókat többéves szerződésre kötelezik, csak konzorciumok csoportos előfizetését fogadják el.

A konzorciumok előnyös megállapodásokat tudnak kialakítani. Feladatuk ennél kiterjedtebb, ma már akár azt is befolyásolhatják, hogy a csomagok tartalma milyen legyen, vagy kialakíthatják, hogy a helyi igényeknek megfelelően a csomagnak csak egy részét lehessen előfizetni. Ilyen „a la carte” megoldásra a legritkábban van lehetőség.

A folyóiratcsomagok megjelenése miatt a gyarapítók hasonló helyzetbe kerültek, mint a 80-as években a feldolgozók, amikor a katalógusrekordok letölthetővé váltak. A folyóirat-állomány alakítása felett ma már nem feltétlenül gyakorolhatják a kiválasztás és ellenőrzés feladatait, hanem azt a kiadók vagy a forgalmazók (az aggregátorok) végzik el. A könyvtár csak aközött választhat: előfizet-e a teljes csomagra vagy nem. A válogatás tehát ma már nem mikroszinten, azaz címenként, hanem makroszinten, azaz csomagonként történik. A döntések fontossága miatt célszerű bizottságokat alakítani, a gyarapító pedig ezek összehívásáért, működtetéséért legyen felelős: ő tartja a kapcsolatot az aggregátorral, ő tárgyal a kipróbálásról, a feltételekről és licenőről.

A folyóiratcsomagok összetétele sok kívánnivalót hagy maga után. Sokszor a színvonalas kiadványok marginális címekkel párosulnak. A tartalomból hiányoznak teljes témakörök vagy tudományterületek. Bizonyos technikai korlátai is vannak. Akadhat az elérésük, lassú lehet a válaszidejük, ami frusztrálhatja a felhasználókat. Egy-egy ilyen probléma esetén egyszerre ötven vagy száz folyóirat válik elérhetetlenné. Az is előfordul, hogy bizonyos meghirdetett funkciók nem állnak rendelkezésre. Például a címkén az áll, hogy teljes szövegű adatbázis, de a felhasználó helyenként csak bibliográfiai adatokat vagy tartalmi összefoglalót talál, vagy hiányoznak a grafikus illusztrációk.

A folyóiratcsomagokat minden tekintetben integrálni kell mind a nyomatott, mind az elektronikus források gyűjteményébe. Felvetődik az a kérdés, hogy a csomagok tartalma, összetétele és intellektu-

ális szintje mindenütt megfelel-e a helyi igényeknek. A csomagok mindig a kiadó gyengeségeit és erősségeit tükrözik. Az a könyvtár, amely kiegyensúlyozott elektronikus gyűjteményre törekszik, szükségszerűen több csomagot is vásárol, ami miatt bizonyos fokú átfedés elkerülhetetlen. Az aggregátorok kényük-kedvük szerint változtathatják a csomag összetételét, minden külön értesítés nélkül, például a globális (nem pedig a helyi) használati statisztika alapján. A gond akkor jelentkezik, amikor kiderül, hogy a könyvtár egy-egy folyóirat nyomtatott vagy CD-ROM változatát is lemondta a csomag előfizetésekor.

A folyóiratcsomagokat az on-line katalógusban olyan néven célszerű feltüntetni, amit a használók könnyen tudnak értelmezni, például: „Elektronikus indexek” vagy „Elektronikus folyóiratcikkek”. A csomagok tartalmát lehetőség szerint logikus csoportosításban kell találni források és témák szerint. A könyvtárak között a hagyományos folyóiratok folyamatos áremelkedése miatt bizonyos gyűjtőköri együttműködés és kölcsönös egymásrautaltság alakult ki. A kiadók viszont hevesen ellenzik a cikkek kinyomtatását és könyvtárközi forgalmát. A könyvtárak – úgy tűnik – újra arra kényszerülnek, hogy emiatt szomszédos intézmények állományát duplikálják.

Az aggregátorok sokféleképpen javíthatnák a csomagok összetételét. Könyvtári szakembereket vonhatnának be a tartalom kialakításába. Egyszerűsíthetnék és liberalizálhatnák a szerződéses és licenfeltételeket, felismerhetnék tehát, hogy a csomagok és maguk a szolgáltatások egyelőre kísérleti jellegűek. Integritásuk és stabilitásuk fontos szempont, gyors és megbízható elérésük hasonlóképpen. Meg kellene magyarázniuk válogatási kritériumaikat, megfelelően dokumentálniuk kellene a csomag összetételével kapcsolatos tudnivalókat. A csomagokban szereplő címek tetszőlegesen csoportosítva legyenek megjeleníthetők. Jó lenne, ha különböző nagyságú és feladatkörű könyvtárak számára eltérő

csomagokat lehetne összeállítani igényeik szerint. Fontos szempont, hogy a csomagok tartalmát könyvtárközi kölcsönzésben fel lehessen használni, legalábbis amíg be nem igazolódik, hogy ez üzleti kárt okoz a forgalmazónak.

(Hegyközi Ilona)

01/362

PRIOR, Albert: Acquiring and accessing serials information – the electronic intermediary = Interlend. Doc. Supply. 29.vol. 2001. 2.no. 62-68.p.

A periodikus kiadványokról szóló információk beszerzése és elérése – az elektronikus közvetítő szerepe

Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Koordináció -belföldi

A folyóiratok beszerzésében és a hozzáférésben a könyvtárak régi partnerei a folyóirat-ügynökségek. Számítógépes szoftverekkel, CD-ROM-on való publikálással, adatbázisaikhoz való kapcsolódási lehetőségekkel, elektronikus tartalomjegyzékekkel és más szolgáltatásokkal segítik a könyvtárak munkáját. Az Egyesült Királyságban a 70-es évekig a Blackwell and Dawson cég dominált a közvetítők piacán, később teret nyertek nemzetközi vállalkozások is. Az előfizetési ügynökségek egyesületének (Association of Subscription Agents, ASA) 40-nél több tagja van.

Már kb. 9000 lektorált elektronikus folyóirat érhető el az interneten, többségükben nyomtatott folyóiratok e-változatai. Az e-változat ingyenesen vagy a szokásos előfizetési díjnál kissé magasabb áron érhető el. Az Elsevier 2000 első félévi jelentésében az szerepel, hogy az előfizetők 35%-a részt vesz a Science Direct szolgáltatásban, és két éven belül zárólag az interneten fogja közreadni kiadványait. A könyvtárak számára az elektronikus folyóiratok a hozzáférés és kezelés területén újszerű feladatokat hoztak. Sok esetben minden egyes kiadvál tárgyalniuk kell a feltételekről, meg kell ismerniük az

illető rendszereket, interfészeket és keresési lehetőségeket. A nagyobb ügynökségek több kiadó számára közös interfészt és keresőmotorokat fejlesztettek ki, közös kulcsszavas keresést biztosítanak a szolgáltatott folyóiratokban, egyszerűsítették a jelszók adminisztrációját, a számok érkeztetését, a használati adatok összegyűjtését, a figyelemfelkeltő szolgáltatásokat. A bibliográfiai adatok rendszerint az ügynökség szerverén található, a teljes szövegek pedig vagy ott, vagy a kiadók szerverein. A legnagyobb szolgáltatók kínálatában 3-4000 e-folyóirat szerepel.

A SPARC (Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition) az üzleti kiadók drága folyóiratai helyett olcsó, nyomtatott és web alapú címek indítását ösztönzi, többnyire egyesületek és tudományos társaságok bevonásával. Az ICAAP (International Consortium for the Advancement of Academic Publication) hasonló kezdeményezés.

A folyóiratpiacon a közeli jövőben sokféle szereplő fog párhuzamosan tevékenykedni. Várhatóan az elektronikus folyóiratok válnak meghatározóvá, bennük nő a multimédiás megoldások mennyisége, bővülnek a csatolási kezdeményezések, felgyorsul a lektorálás és publikálás, egyre többen térnek rá a folyamatos közreadásra.

Az ügynökségeknek továbbra is jelentős közvetítő, sőt egyre inkább újra-közvetítő szerepe lesz. Értéknövelt szolgáltatásokat nyújtanak a könyvtárak, kiadók és a kutatók számára. Ma már egyre több ilyen cég magába a kiadási tevékenységbe is bekapcsolódik, segíti a kiadók munkáját.

A csatolási kezdeményezések (pl. a Swetsnet Navigator és az SilverPlatter) a könyvtári on-line katalógusokból és bibliográfiai adatbázisokból egyenesen az e-folyóiratok cikkeihez vezetnek el. A cikkek hivatkozásaitól a hivatkozott cikkek teljes szövegéhez lehet eljutni a CrossRef szolgáltatás segítségével. Több mint ötven kiadó háromezernél több folyóirata működik ebben együtt. Közel kétfélmillió bibliográfiai tétel szerepel a CrossRef adatbázisában. Ha elő-

fizetői vagyunk egy folyóiratnak, azonnal el is olvashatjuk a keresett cikk teljes szövegét, ha nem, akkor tájékoztatást kapunk az előfizetési, dokumentumszolgáltatási vagy térítéses megtekintési lehetőségről. A folyóiratcikkek mellett hamarosan referenszművek, tankönyvek, konferencia anyagok is szerepelnek majd a szolgáltatásban. A közvetítőknél újabban egy új technológia, az SFX Reference Linking Software Solution is rendelkezésre áll, amely az elektronikus gyűjtemény minden része között csatolásokat tesz lehetővé.

A közvetítők a licencek megtárgyalása, kezelése és megújítása területén is átvállalhatnak feladatokat a könyvtárhoz, sőt konzorciumok működtetésére is vállalkozhatnak. Az elektronikus kereskedelem megoldásaival egyre több előfizető élhet: jelentéseket állítanak össze számukra, on-line meghosszabbíthatják az előfizetéseket, megtekinthetik a rendelések állapotát, az árakat és számlákat, a licenceket stb.

A NESLI (National Electronic Site Licence Initiative) kezdeményezés 1998-ban indult az Egyesült Királyságban három évre szóló projektként. A projekt menedzselését a Swets Blackwell és a manchesteri egyetem számítástechnika részlege (MIMAS) nyerte el. A NESLI egy személyben tárgyal a felsőoktatási és kutatói szféra nevében a kiadókkal az előfizetésekről, lebonyolítja a megrendeléseket, továbbá közös interfészen szolgáltatja az elektronikus folyóiratokat. Tapasztalataik szerint nem mindig lehet a nyomtatott és az e-változat előfizetését kettéválasztani, ahogy eredetileg tervezték; az egy-egy kiadó teljes kínálatához való hozzáférést a könyvtárak vegyesen fogadták; a könyvtárak legfontosabb szempontjai: a költségek és a tematikus megfelelés; nem kedvelik a több évre szóló licenceket és a le nem mondhatósági záradékot; kulcsfontosságú kérdés számukra, hogy van-e lehetőség könyvtárközi kölcsönzésre és az előfizetés lemondása után az archívum elérésére.

A projekt második évében, 2000-ben 12 kiadóval sikerült megállapodni 2600 e-folyóiratról 80 felsőoktatási intézmény nevében. A NESLI projekt eddigi tapasztalatai azt mutatják, hogy érdemes egy kiválasztott intézményre bízni a licenctárgyalásokat és mintalicenctet használni.

(Hegyközi Ilona)

01/363

MONTGOMERY, Carol Hansen: Measuring the impact of an electronic journal collection on library costs: a framework and preliminary observations = *New Rev. Inf. Netw.* 6.vol. 2000. 37-52.p. Bibliogr. 17 tétel.

Az elektronikusfolyóirat-gyűjtemény hatásának mérése a könyvtári költségekre: elképzelések és előzetes megjegyzések

Állomány; Elektronikus folyóirat; Költségelemzés

A Drexel Egyetemi W.W. Haggerty Könyvtára előbbre tart az elektronikus folyóiratok meghonosításában, mint az amerikai felsőoktatási könyvtárak legtöbbje. Lehetőség szerint még a párhuzamosan kiadott folyóiratokból is csak az e-változatot szerzik be. Kivételt képeznek azok, amelyeknél a nyomtatott változat képanyaga jelentős értéket képvisel, illetve azok, amelyeknél a folyóirat a böngészésre szánt gyűjtemény része (ilyenek pl. az ismeretterjesztő folyóiratok). A böngészhető állomány nagyságát száz címben maximálták. Mivel a nyomtatott folyóiratok fogadása, feldolgozása, kötetése és tárolása pluszköltséget jelent, a könyvtárban a nyomtatott folyóiratokat akkor sem őrzik meg, ha fizettek értük. A könyvtár az archív tárolást az elektronikus dokumentumok esetében sem vállalja, mivel vannak erre hivatott országos és nemzetközi vállalkozások. Inkább fizet a hozzáférésért az igények szerint. A 2000. évben 800 csak nyomtatott formában előfizetett és 5000 elektronikus folyóirattal állt a könyvtár gyűjteménye. 2001-ben ezek a számok várhatóan 300 és 6000 lesznek. Az elektronikus folyóiratok integrálásával változások történtek a könyvtár mű-

ködésében. A könyvtár egyéves pályázati támogatást kapott az e-folyóiratokkal kapcsolatos költségek vizsgálatára és mérési modellek kidolgozására.

Az e-folyóiratok kiválasztása, megrendelése és beszerzése összetettebb folyamat, mint a nyomtatott folyóiratoké: folyóirat-összeállítások (csomagok) megvásárlásáról van szó, licenctárgyalásokról, újfajta szemléletről. A hagyományos folyóiratoknál a legfontosabb probléma a helyigény állandó növekedése. Az elektronikus folyóiratok esetében ez teljességgel megszűnik, sőt a retrospektív konverzióknak köszönhetően hely szabadulhat fel és jelentősek a kapcsolódó megtakarítások is. Az e-folyóiratoknál a számítógépes hálózattal, a hardverrel, szoftverrel és a személyzettel kapcsolatban költségek merülnek fel. Az e-folyóiratok szolgáltatása a számítógépes rendszerek egyik eleme, amely a kezdeti időszakban a webmesterek munkaidejének jelentős részét elviszi.

A Haggerty Könyvtárban a nyomtatott és elektronikus előfizetéseket minden évben a szokásos módon a megújításkor elemzik, év közben pedig a munkatársak sok munkát fektetnek a kínálat nyomon követésébe, az ártárgyalásokba, a könyvtár igényeihez szabott csomagok vásárlásának előkészítésébe. Kiszámították, hogy a nyomtatott folyóiratok előfizetése címenként átlagosan 120 USD-be, míg az elektronikusaké 95 USD-be kerül. A különbség még nagyobb, ha tekintetbe vesszük az elektronikus előfizetéssel járó régebbi folyóirat-évfolyamok értékét.

A könyvtárak vezetőinek a folyóiratok gyarapítása mindig is sok gondot okozott. Előfizetésük rendszerint elvitte a költségvetés nagy részét. Új feladatok jelentkeztek: az anyagiak előteremtése, a költségvetés átstrukturálása, a konzorciumi ügyintézés, szerződések kezelése, a beszerzési stratégiák kialakítása, a személyzet képzése, a használati statisztikák begyűjtése. A Haggerty Könyvtárban e tevékenységek koordinálására, amelyek a könyvtár különböző részeit érintik, létrehozták az Electronic

Resources Manager (elektronikusforrás-menedzser) munkakört.

A feldolgozó részleg munkafolyamataiban sok változás történt. Kevesebb időt kell fordítani az érkeztetésre, a reklamációra, a hiányzó lapok pótlására, a köttetésre; csökkentek a feldolgozás költségei. Jelentősen megnőtt viszont a hozzáféréssel kapcsolatos beszerzési és katalogizálási teendők volumene. Az e-folyóiratok gyűjteményében igen sok a lehetséges változás: nyomon kell követni a csatolásokat, gyakran átalakul egy-egy folyóirat feladatköre, más lesz a terjesztő, megszűnt a hagyományos értelemben vett periodicitás fogalma. Az áttekintendő anyag mennyisége két év alatt háromszorosára nőtt.

Ami a személyzetet illeti, újabban képzetesebb (tehát magasabb fizetésű), precíz, jó számítógépes jártassággal rendelkező személyzetre van nagy igény. Minden új belépőnél fokozott figyelemmel ellenőrzik, mennyire számíthatnak rá az elektronikus források kiválasztásánál, használatba adásánál és népszerűsítésénél.

A használati statisztika elkészítése a várakozásokkal szemben igen összetett és munkaigényes feladat. Összevetése a nyomtatott folyóiratok használatával csak nagyon óvatosan történhet: pl. a nyomtatott folyóiratoknál füzeteket, az elektronikusaknál cikkeket tartanak nyilván.

A Haggerty Könyvtárban oktatási anyagok gyűjteményének igénybevétele az 1999/2000-es tanévben a felére csökkent, a másolás 20%-kal volt kevesebb. E változások összefüggéseit az elektronikus tartalom szolgáltatásával még vizsgálni fogják. Megfigyelték, hogy a használók az elektronikus tartalom bővülésével egyre inkább önállóan szolgálják ki magukat. A referenzmunkában újabban a kevésbé önálló használóknak nyújtanak képzési alkalmakat. Az oktatási programban személyes konzultációk, csoportos bemutatók, e-mailen terjesztett hírlevelek, kiállítások szerepelnek.

A kiadók és terjesztők jobb szolgáltatásai csökkenthetnék a könyvtárak terheit. Különösen hasznos lenne, ha jobb tájékoztatást adnának az e-folyóiratokról, szabványos formában adnák közre a használati statisztikát, megkönnyítenék a hozzáférést és garantálnák az archív megőrzést.

(Hegyközi Ilona)

01/364

OLIVER, Marina: SPARC: an alternative lifestyle for academic libraries = Collect.Manage. 25.vol. 2000. 1/2. no. 37-49.p. Bibliogr.

SPARC – a felsőoktatási könyvtárak új életet kezdtek

Egyetemi könyvtár; Folyóiratárak; Folyóiratkiadás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Tudományos Könyvtárak Szövetsége (ARL) szerint a folyóiratárak az utóbbi tizenkét évben 175%-kal nőttek, az ARL tagkönyvtárai 124%-kal költöttek többet 7%-kal kevesebb folyóirat megvásárlására. Az összes tudományterületet tekintve 47%-kal nőtt a kiadott folyóiratcímek száma.

1999-ben Mark J. McCabe, közgazdászprofesszor közzétette tanulmányát „A folyóiratárak és a piaci hatalom” címmel. Szerinte a cégek összeolvadása gátolja a piaci versenyt. Portfólió-elméletében arra a következtetésre jut, hogy a könyvtárak nem feltétlenül a legértékesebb folyóiraatra fizetnek elő. Inkább jellemző rájuk, hogy folyóirat-portfóliókat vásárolnak, semmint egy-egy folyóirat értékét közvetlenül egy másikéval összevetnék. A kiadók úgy állapítják meg az árakat, hogy a nagyobb használatnak örvendő (vagy színvonalasabb) folyóiratok esetében az egységnyi használat kevesebbe kerüljön, a kevésbé használtakat pedig, amelyeknél az egységnyi használat drágább, kevesebb, viszonylag jó

anyagiakkal rendelkező könyvtár vásárolja meg. McCabe megállapítása szerint a cégek összeolvadása mindig áremelkedéssel jár.

A könyvtárak az előfizetések lemondásával, a költségvetés átcsoportosításával, a források megosztásával válaszoltak a folyóiratválság jelenségére. Ezek a lépések nem „rázták meg” a kiadói szférát. Olyan szerveződésre volt szükség, amely a tudományos társaságokat, egyetemi kiadókat, felsőoktatási könyvtárakat és másokat tömöríti, kézben tartja a költségeket és javítja a hozzáférést. Így jött létre a SPARC (Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition) 1998-ban. A tagok arra töreksenek, hogy olyan új kiadók jöjjenek létre, amelyek tiszteletben tartják a költségeken alapuló ár-megállapítást, a tudományos források és a szellemi tulajdon etikus felhasználását, igyekeznek korszerű technikai megoldásokat alkalmazni, jó minőségű publikációkat közzétenni, és a szakirodalom tartós archiválásáról gondoskodni hagyományos és elektronikus formában. A feltételek adottak: a felsőoktatási közösségnek elege van a profitorientált kiadók-ból, a technológia rendelkezésre áll, a szerzők készek az együttműködésre és az árak is megfelelőek.

A SPARC első kiadói partnere az American Chemical Society (ACS) volt. Organic Letters című nyomtatott és elektronikus folyóiratának ára negyede a hasonló folyóiratokénak. Kiszámították, hogy az így megtakarított összegből 17 további folyóiratot lehet előfizetni. Az ACS vállalta, hogy három évig évente egy címmel növeli a SPARC-nál kiadott címeinek számát. Hasonló megállapodás született a Royal Society of Chemistry-vel. Ezek az Alternatives Program részei. Ennek keretében olyan folyóiratok kiadását támogatják, amelyek meglévő, költséges folyóiratokkal versenyeznek, pénzügyi szempontból megvalósíthatók és elismert szakemberek állnak mögöttük.

A SPARC másik két alprogramja: a Leading Edge Program és a Scientific Communities Initiative. Az előbbi az újszerű technológiai megoldásokat és üz-

leti modelleket támogatja. A Scientific Communities Initiative nonprofit digitális projekteket karol fel, ezáltal a természettudományi-műszaki kutatók jobb ellátását segíti. 1999-ben 500 ezer USD-t fordítottak különböző pályázatokra.

Az ARL 81 tagkönyvtárának (ezek összesen 500 millió dolláros vásárlóerőt képviselnek) SPARC-termékekre való előfizetéseit támogatja. 1999 októberében a SPARC-nak 175 tagja volt (köztük 21 konzorcium és 10 támogató).

(Hegyközi Ilona)

01/365

TWISS, Thomas M.: A validation of brief tests of collection strength = Collect.Manage. 25.vol. 2001. 3.no. 23-37.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

A gyűjtemény erős pontjainak értékelése rövid teszttel: Howard White módszerének vizsgálata

Állományelemzés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Research Libraries Group (RLG) által az 1980-as években kifejlesztett, a könyvtári állomány értékelésére szolgáló Conspectus metódus nagy elismertségre tett szert, és meglehetősen széles körben alkalmazták is világszerte. Ugyanakkor sok kritika is éri az alkalmazás bonyolultsága, időigényessége miatt. Sokan pedig egyenesen szubjektivitással vádolják az eljárást.

Howard White a Drexel University-ről kidolgozott egy „rövid teszt” módszert, mely – állítása szerint – könnyen érthető, gyors, nem túl költséges és viszonylag objektív eljárás. A cikk szerzője tesztelte a tesztet, és egyetért az állítással.

A kísérlet a következőképpen zajlott. Szakterületnek kiválasztotta a Szovjetunió huszadik századi történetét. Két vizsgálatot kívánt elvégezni, melye-

ket egymással és a kiválasztott könyvtárakban régebben végzett értékelésekkel, valamint a könyvtáraknak saját magukról adott értékelésével szándékozott összehasonlítani. Két könyvcím listát kellett összeállítania. Mindegyikben 40 cím szerepelt, négy kategóriába sorolva. 10-10 cím kerül a „minimális szintű”, az „alapmű”, a „tájékoztató szintű” és a „kutatásra alkalmas” osztályba. Különböző forrásokból válogatta a címeket, a szakbibliográfiákon kívül monográfiák bibliográfiáit, lábjegyzeteit is használta. A listában szerepeltek általános művek és tudományos publikációk a megadott időszak minden évtizedéről, témájuk felölelte a szovjet bel- és a külpolitikát, foglalkoztak a disszidensekkel csakúgy, mint a hatalmi elittel. Még néhány orosz nyelvű mű is helyet kapott a könyvek között. A kiválasztott címeket összehasonlította az RLG *Conspectus* megfelelő HIS 143-as (Történelem-Oroszország- Szovjetunió, 1918-) szakjával, mely megfelel a Library of Congress DK266-290.3 szakjelzetének.

Második lépésként minden címet behasonlított a Library of Congress PRISM rekordjaiban. White ugyanis az ott szereplő példányszámok alapján állapította meg a fent említett négy szintet. Az 1-150 példányban fellelhető könyvek kerültek a négyes (tudományos) kategóriába, a 151-400-ig terjedők a hármashba (tájékoztató), a 401-750 példányosak a kettesbe (alapművek), és a 751 fölöttiek az egyesbe (alapszintű dokumentumok). A szerző ellenőrizte saját listáinak tételeit, szükség szerint módosította őket, majd az előfordulás szerinti csökkenő sorrendbe állította címeit.

Következő feladatként összehasonlította az így kialakult listákat a kiválasztott öt könyvtár állományával (University of Pennsylvania, University of Virginia, Free Library of Philadelphia, Jefferson-Madison Regional Library in Charlottesville, Virginia). Ha egy könyvtárban legalább 50%-a megtalálható volt az egyes kategóriákba sorolt műveknek, akkor megfelelt a kategóriának. Vagyis 1-4-ig terje-

dő „osztályzatot” kaphatott a Szovjetunió történetét reprezentáló gyűjteménye. Bebizonyosodott White-nak az az állítása, hogy ha a lista alacsonyabb kategóriájában szereplő művek közül 50%-nál kevesebb van egy könyvtárban, biztos, hogy a könyvtár állományában meglévő könyvek a magasabb kategóriában sem érik el az 50%-ot – és fordítva: ha magasabb szinten elérte az 50%-ot, akkor alacsonyabb szinten is megvolt a lista megfelelő kategóriájában szereplő műveknek legalább a fele.

Ez bizonyítja a teszt ésszerűségét, logikus szemléletét, mely White szerint a teszt megfelelőségének egyik feltétele.

A második kérdés: megfelelnek-e a teszt eredményei azoknak az elvárásoknak, melyek természetesen az adott könyvtárt illetően? A válasz itt is igen volt, hiszen a magasabb érdemjegyeket az egyetemi könyvtárak kapták, ahol joggal várható el, hogy a szovjet történelemre vonatkozó irodalom teljesebb legyen, mint egy közművelődési könyvtárban. Harmonizál-e a rövid teszt a megelőző vizsgálatokkal. Igen, a könyvtárakban korábban végzett értékelésekkel is teljes összhangban voltak a teszteredmények.

Végül pedig a könyvtárosok véleménye saját állományukról egyezik-e a teszt által mutatottakkal? Egy könyvtárat kivéve ez is stimmelt. Ott viszont a teszt és az előző vizsgálat eredményének azonossága arra enged következtetni, hogy a könyvtárosok talán alulértékelik saját gyűjteményüket.

És nem utolsósorban: a vizsgálat időszükséglete mindössze tíz munkaóra volt.

Bizonyára sokat lehetne még dolgozni a módszer finomításán, de azt már a fentiek alapján is nyugodt lélekkel kijelenthetjük, hogy megfelel egy könyvtár állományának gyors, költségtakarékos, és viszonylag objektív értékelésére.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 329, 331, 406, 440

Állományvédelem

01/366

MCCREE, Mark: Theft: ignorance is bliss? = Public Libr.J. 16.vol. 2001. 2.no. 47-48., 50.p.

Aggasztó tendenciák a közkönyvtári lopások területén

Biztonsági berendezés; Könyvlopás; Közművelődési könyvtár; Statisztika

A brit közkönyvtári szektorban vizsgálatot végeztek annak felderítésére, hogy milyen mértékű a könyvtári lopás; hogy a probléma mennyire ismert és milyen a személyzet „hozzaállása”; hogy a jelenség milyen hatással van a könyvtári szolgáltatásokra. A könyveken kívül az AV- (és hasonló) anyagokat és az egyéb tulajdont (berendezéseket, magántulajdont) érintő lopásokra terjedt ki a felmérés. (A felmérésben részt vett könyvtárfenntartók könyvtárainak mindegyikében volt kölcsönözhető prózai és zenei kazetta/CD, 93%-ban szórakoztató, 71%-ban ismeretterjesztő videó, 66%-ban CD-ROM, 45%-ban DVD-t, 25%-ban play station játékokat is kölcsönöznek.)

Az általános megállapítások szerint 66%-ot érintett a felszerelések, berendezések lopása (az információtechnológia térhódításának következtében ez főként számítógép, illetve ahhoz kapcsolódó egyéb berendezés). A lopások száma növekedett az elmúlt öt év során. A leginkább veszélyeztetett állományrész az új könyvek, videók, CD-k, játékok és DVD-k, a könyveken belül a nem szépirodalom, különösen a háziállatokkal, antikvitásokkal, megtörtént bűnügyekkel foglalkozók és a számítástechnikai kézikönyvek. A tapasztalatok szerint sem a lopások mennyiségét, sem az egyes könyvtárak, illetve az egyes állományrészek veszélyeztetettségét nem lehet előre megjósolni. A biztonsági berendezések (elektronikus állományvédelem, zártláncú tévés megfigyelő rendszerek) nagymértékben csökkentik a lopások számát.

A könyvtár társadalmi jelenléte, az a törekvése, hogy állományát használtatni akarja, nem pedig őrizni, a lopásoknak kedvez. Ha viszont a könyvtár nem akarja megtűrni egyetlen könyve elvesztését sem, ez a szolgáltatások kényszerű korlátozásához vezet, holott éppen szolgáltatni akarunk. Be kell-e tehát eleve számítani a lopások okozta veszteség valamekkora mértékét?

Ahhoz, hogy megfelelő politikát alakíthassunk ki, tudni kell, mennyit és mit lopnak, tehát szükség van a folyamatos mérésre, figyelésre. Ki kell alakítani a lopásokkal kapcsolatos politikát, és irányelveket kell készíteni a könyvtári lopási esetekkel való foglalkozásról. A stratégiai tervezésnek fontos része legyen a könyvtár biztonsága, és megvizsgálandó, hogy könyvtárunk fizikai adottságainál, berendezésénél fogva „tolvajbarát”-e. A biztonsági berendezések ugyan költséggel járnak, ám valószínűleg a vártnál gyorsabban megtérülnek. A személyzet legyen felkészülve a feltételezett (és a ténylegesen leleplezett) lopásokkal való foglalkozásra, és ne becsüljük le a lopásoknak a könyvtárosok „lelkére” gyakorolt hatást sem. A könyvtár népszerűsítése és a „felhasználóképzés” során térjünk ki a lopásra, mint problémára, és a „büntetésre” is. Az utólagos siránkozás, hogy mennyi mindent loptak el, inkább deprimáló, mintsem pozitív erejű. A könyvtári lopás jelensége nem fog eltűnni, de állományunk sok értékes darabja igen.

(Mohor Jenő)

Lásd még 345

Különgyűjtemények

01/367

SIDWELL, C.A. – NEEDHAM, P.A.S. – HARRINGTON, J.D.: *Lightening grey literature: making the invisible visible* = *New Rev.Inf.Netw.* 6.vol. 2000. 121-135.p. Bibliogr. 32 tétel.

A szürke irodalom „felderítése” avagy hogyan tehetjük láthatóvá azt, ami láthatatlan

Elektronikus dokumentum; Kutatási jelentés; Megőrzés; Szakirodalom -műszaki; Szűk publicitású anyag

A szürke irodalom – és ezen belül a műszaki jelentés – nagyon fontos információforrás (egy 1994-es felmérés szerint 40%-kal második helyen áll a könyv mögött), ám hozzáférése meglehetősen nehéz és bizonytalan. Ezen Európában az EAGLE/SIGLE kezdeményezés próbál segíteni.

Az European Association for Grey Literature Exploitation (EAGLE) koordinálja a System for Information on Grey Literature in Europe (SIGLE) projektet, melynek adatbázisában jelenleg kb. 630 ezer bibliográfiai leírás van a részt vevő országok szürke irodalmáról, amelyeket az egyes országok központjai adtak. Amerikában a kormány finanszírozza a NASA Technical Report Server és a GrayLit Network projekteket. Az NTRS-nek már működése első hat hónapjában (1994-ben) 10 ezer használója volt, a 2000-ben elindított GreyLit Network az USA szövetségi intézményeinek (Védelmi, Energiaügyi Minisztérium, Környezetvédelmi Hivatal, NASA) 100 ezer teljes szövegű műszaki jelentését teszi kereshetővé.

A NATO Research and Technology Organization (és elődje, az AGARD) jelentéseit már csak az interneten keresztül lehet elérni, a papír példányok terjesztését megszüntették. Az Egyesült Királyságban meglehetősen koordinátatlan a helyzet, s a műszaki jelentések nem kapnak kellő hangsúlyt. A BLDSK viszonylag jelentős állománya mellett számos egyetemi, kormányzati és ipari intézményben

vannak nehezen azonosítható és hozzáférhető gyűjtemények. A legutóbbi néhány év törekvései az együttműködésre és az általános internethasználat tette lehetővé a MAGiC (Managed Access to Grey literature Collections) projekt létrejöttét, mely több egyetem, a BLDSK és kormányzati intézmények együttműködésével a gyűjtemények fejlesztését, a fontos gyűjtemények „láthatóvá tételét” és az elektronikus tárolás és dokumentumellátás révén a hozzáférés javítását célozza (címe: www.magic.ac.uk).

(Mohor Jenő)

Feldolgozó munka

01/368

KHURSHID, Zahiruddin: *The cataloger's workstation in the electronic library environment* = *El.Libr.* 19.vol. 2001. 2.no. 78-83.p. Bibliogr.

A katalogizáló könyvtáros munkaállomása elektronikus könyvtári környezetben

Felmérés [forma]; Gépi dokumentumleírás; Információtechnológia; Számítógép-hálózat

Az elmúlt harminc évben jelentősen megváltozott a katalogizálók munkája és munkakörnyezete. A változásokat okozó egyik fő tényező az, hogy a katalogizálói munkaállomás „buta” terminálról (OCLC M100) többfunkciós munkahelyé (új generációs PC-k) változott. Az állandóan fejlődő mikroszámítógépes technika, a CD-ROM-ok, a hálózatok (helyi hálózat, intranet és internet) a mai katalogizálói munkahelyek legfontosabb jellemzői. Az Intel chipek, Pentium processzorok és a Microsoft Windows magasabb szintű számítógépes környezetet biztosítanak, és lehetővé teszik, hogy a katalogizáló egyszerre többféle feladatot ellásson számítógépén. A cikk bemutatja a katalogizálói munkaállomás általános jellemzőit, konfigurációját, a katalogizálási segédeszközök elektronikus változatait, a munkaál-

lomás hatását a munkateljesítményre és azokat a nehézségeket, amelyek e technológia alkalmazásában illetve maximális használatának elérésében az Arab-öböl könyvtáraiban jelentkeznek.

(Autoref. alapján)

01/369

GRUMMANN, Martin: Sind Verfahren zur maschinellen Indexierung für Literaturbestände Öffentlicher Bibliotheken geeignet? Retrievaltests von indexierten ekz-Daten mit der Software IDX = Bibliothek. 24.Jg. 2000. 3.no. 297-318.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven

Használható-e a gépi indexelés a közkönyvtárak állományának feltárására?

Gépi indexelés; Gépi információkeresés; Információkeresési rendszer értékelése; Közművelődési könyvtár; Tárgyi feltárás

Az automatikus indexelés különböző módszerek (az eredeti alak megadása, az összetett szavak szétválasztása, származékszavak stb.) révén egységesíti és bővíti a könyvtári katalógusok keresési szókincsét. Egy közkönyvtár szakkönyvállományában végzett keresési teszt azt mutatja, hogy ez az eljárás jobb eredményeket ad az on-line katalógusban végzett keresés során. A hagyományos tárgyi feltárással összehasonlítva (kulcsszavak és tárgyszavak) ez a módszer több releváns címet eredményezett anélkül, hogy a „ballasztot” nagymértékben növelte volna. Mindazonáltal az automatikus indexelés nem helyettesítheti, csak kiegészítheti a tárgyszavazást.

(Autoref.)

01/370

DARRIGADE, Sabine – LYON-BOUGEAT, Michele – MARX, Bernard: Acces aux brevets en langage naturel: le systeme CIB-LN de l'INPI = Documentaliste. 38.vol. 2001. 2.no. 100-110.p. Bibliogr.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Természetes nyelvi hozzáférés szabadalmakhoz: a francia szabadalmi hivatal CIB-LN nevű rendszere

Gépi információkeresési rendszer; Osztályozási rendszer -szabadalmi

A francia szabadalmi hivatal kifejlesztette a CIB-LN nevű természetes nyelvi rendszerét a szabadalmak keresésére. A rendszert elsősorban a nem szakértő nagyközönségnek szánták, tehát szabadalmi tájékoztató szolgálatuk potenciális vagy gyakorlatlan használói számára. A cikk ismerteti a kezdeményezés célkitűzéseit, amelyek összhangban állnak a szabadalmi hivatal küldetésével és kiegészítik jelenlegi információs szolgáltatásait. Kitér a rendszer kifejlesztésének szakaszaira, beleértve az alkalmazott módszerek és technikák fokozatos finomítását is. A szerzők bemutatják a CIB-LN jelenlegi hasznosítását és jövőbeni fejlesztéseit, melyek között szerepel egyrészt a nemzetközi szabadalmi osztályozási rendszerhez (International Patent Classification) való közelítés, másrészt a használók keresési kérdéseinek vizsgálata alapján a szókészlet bővítése.

(Autoref.)

Lásd még 377

01/371

MÖNNICH, Michael W.: KVK – a meta catalog of libraries = LIBER Q. 11.vol. 2001. 2.no. 121-127.p.

A karlsruhei virtuális katalógus, a könyvtárak metakatalógusa

Egyetemi könyvtár; Központi katalógus -online; Online információkeresés; Számítógép-hálózat

Németországban ma 8 közös katalógus működik, tehát a német könyvtárak állományának együttes keresése nem egyszerű feladat. Ezt felismerve 1996-ban a Karlsruhei Egyetem könyvtárában elhatározták, hogy olyan virtuális katalógust hoznak létre, amely lehetővé teszi több katalógus párhuzam

mos keresését. Ebből alakult ki a Karlsruher Virtueller Katalog (KVK).

Felhasználója kiválaszthatja, mely katalógusokban kíván keresni és beírja keresőkérdését. A rendszer ezt lefordítja a keresésbe bevont rendszer szintaxisára. A beérkező eredményekből a KVK szabványosított, rövid megjelenítési formátumú listát készít. A listára kattintva megkapjuk a megcélzott rendszer által kínált teljes megjelenítést. Igény esetén (a MAB-link ablakra kattintva) MAB-formátumban is megjeleníthetők az adatok. (A MAB a MARC német megfelelője.)

Mintegy 60 millió folyóirat- és könyvcím érhető el, pontos adat a duplikáció miatt nem áll rendelkezésre.

A németországi közös katalógusok mellett az osztrák, a (német) svájci közös katalógushoz, továbbá a francia, az olasz és a spanyol nemzeti könyvtár katalógusához, a British Library, a Skót Nemzeti Könyvtár katalógusához a brit egyetemi könyvtárak COPAC közös katalógusához nyújt hozzáférést. Ezen kívül elérhetők könyvkereskedelmi katalógusok is.

A KVK-t havi 750 ezer, napi 35 ezer alkalommal használják keresésre. A kérések 60%-a Németország felsőoktatási könyvtáraiból érkezik, de sok keresést végeznek Svájcban, Ausztriából, Svédországból, Olaszországból és Hollandiából. A KVK mellett számos regionális közös katalógus is működik.

(Koltay Tibor)

01/372

VOORBIJ, Henk: A feasibility study for the retrospective conversion of the Dutch Union Catalogue = Program. 8.vol. 2001. 1.no. 57-66.p.

A holland központi katalógus retrospektív konverziója: megvalósíthatósági tanulmány

Gépi könyvtári hálózat; Konverzió; Közös katalogizálás; Központi katalógus; Nemzeti könyvtár

A holland nemzeti könyvtárban cédula formában őrzött, 1976 előtt publikált monográfiák központi katalógusa 95 könyvtárból származó 5-6 millió leírást tartalmaz. Sokféle tényezőtől függ, hogy milyen mértékben kell ezeket a leírásokat géppel olvasható formára konvertálni. A következőket kell figyelembe venni: létezik-e még a leírást beküldő könyvtár? Részt vesz-e az adott könyvtár a Pica nevű közös katalogizálási rendszerben és konvertálta-e már saját cédula-katalógusát? Konvertálta-e más rendszerrel az adott könyvtár a cédulakatalógusát? Megbízhatóak-e még a központi katalógusban lévő cédulák, vagy a beküldő könyvtár úgy törölt állományából köteteket, hogy nem értesítette erről a nemzeti könyvtárat? A megvalósíthatósági tanulmány azt bizonyította, hogy 59 könyvtár állományadatai minden további feldolgozás nélkül eltávolíthatók, ez a cédulák 72,6%-ának felel meg. A cédulák fennmaradó 27,4%-a 36 könyvtárból származik, számukra meghatározták azokat a szempontokat, amelyeket adataik retrospektív konverziója során figyelembe kell venni.

(Autoref.)

BECKER-EBENAU, Brigitte: Das Altbestandserfassungsprojekt der Herzogin Anna Amalia Bibliothek Weimar. Motor für bibliotheksinterne Entwicklungen – ein Erfahrungsbericht = Bibliotheksdienst. 35.Jg. 2001. 6.no. 707-714.p.

Régi és ritka könyvek feltárása a weimari Herzogin Anna Amalia Könyvtárban

Általános tudományos könyvtár; Gépi dokumentumleírás; Konverzió; Régi és ritka könyvek gyűjteménye

A Herzogin Anna Amalia Bibliothek (HAAB, <http://www.weimar-klassik.de/haab/>) az irodalom és a kultúrtörténet nyilvános tudományos könyvtára. Fő feladata az 1750 és 1850 közötti német irodalom történetének gyűjtése. Az állomány 900 ezer kötetből áll, egyharmada a történeti anyag.

A könyvtár részt vett a Német Kutatási Alap (Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG) ún. ABE-programjában, amely az 1501 és 1850 közötti régi nyomtatványok számítógépes feltárását támogatta. Ez a program a hagyományos katalógusok gépre vitelét tűzte ki célul, 1980-tól összesen 14 német tudományos könyvtár és Észak-Rajna-Vesztfália központi főiskolai könyvtára vesz részt benne. Előreláthatólag 2005-ben zárul, 2001 januárjáig 5-6 millió tételt konvertáltak.

A DFG az alábbi feltételeket szabta:

- a támogatott könyvtár köteles a szükséges munkaerő egyharmadát biztosítani,
- egy-egy munkatársnak naponta legalább 35 tételt kell konvertálnia,
- kizárólag monográfiákat lehet feldolgozni,
- nem szabad autopszián alapuló katalógizálást végezni,
- a személyneveket a meglévő szabvány (PND) alapján kell leírni,
- a meglévő tárgyi feltárás adatait át lehet venni,
- az adatbevitelt az illetékes regionális központi katalógusban kellett elvégezni, az adatokat azu-

tán díjtalanul szolgáltatni kell a DBI központi nyilvántartásába (DBI-VK).

A HAAB 1993. október 1-jén kezdte, és 2000. december 31-én be is fejezte a munkát. Összesen 202 ezer tételt, közel 290 ezer bibliográfiai rekordot konvertáltak a GVK (Gemeinsamer Bibliotheksverbund) központi adatbázisába. A konvertálás alapjául a könyvtárnak a porosz instrukción (PI) alapuló katalógusa szolgált. Igen sok gondot okoztak a számítástechnikai problémák (egész napos rendszerkiesések stb.). A munkát tapasztalt könyvtárosokból és szerződéses munkaerőkből összeállított csoport, összesen hat fő végezte, túlnyomórészt részmunkaidőben. A csoport tagjai valamennyi részfeladatra „bevetethők” voltak. Tapasztalt könyvtárosok és kezdők dolgoztak együtt; az előbbieket a katalógust és az állományt ismerték jól, az utóbbiak a számítástechnikában voltak jártasabbak. A belső igényességet nehezen lehetett összeegyeztetni a DFG elvárásaival. (Az egységesített személynév-adatbázisból hiányzó neveket be kellett jelenteni a bajor állami könyvtárnak.) A hagyományos katalógus címfelvételeinek minősége és teljessége is problematikus volt sok esetben. Mindvégig nehéz volt összeegyeztetni a mennyiségre vonatkozó előírásokat és a saját igényességet.

A konverziós program végül is a fejlesztések motorjává vált a HAAB-ban. A hálózati technika bevezetése mellett a könyvtár volt az első Thüringiában, amely a GVK közös katalógusában katalógizálható. A munkatársaknak a tudományos könyvtárak leírási szabványát (RAK-WB), illetve a PICA használatát is meg kellett ismerniük. A régi nyomtatványok esetében a GVK központi igazgatóságával is egyeztettek. Időközben a könyvtár integrált rendszerének valamennyi modulja működik; az OPAC-ban és a regionális katalógusban így megtalálható valamennyi 1850-ig megjelent monografikus mű.

További melléktermékek: a katalógus átlapozása során kigyűjtötték azoknak kolligátumoknak a cédu-

lái, amelyek részeit eddig nem tárták fel; ezeket egy külön projekt során fogják feldolgozni. Valamennyi, a VD16 (a 16. századi nyomtatványok számítógépes feltárását célzó) program számára szóba jöhető mű, illetve zenemű céduláit is előkészíteték.

Az 1851 és 1976 között katalogizált anyag konvertálásához közel egymillió márkára van szükség. A pénz máris rendelkezésre áll, szövetségi és magánforrásból.

A HAAB régi könyvnyomtatványai miatt került a DFG által támogatott könyvtárak körébe az ország újraegyesítése után. A közös katalógusba bevitt rekordok 60%-a csak a HAAB-ban megtalálható művekre vonatkozik. A teljes ABE-program 25 évig tart, a konverziós költség közel 5 márkát tesz ki címenként (a VD16-nál tapasztalt 131 márkával szemben); az esetleges hiányosságokat kiegyenlítik az on-line keresés nyújtotta előnyök. Ez a konverziós program olyan kompromisszumot jelent, amely közel sem optimális megoldás. Továbbá el kell még végezni a DFG-programban nem szereplő dokumentumtípusok – zeneművek, térképek, egyleveles nyomtatványok stb. – feltárását is.

(Hegyközi Ilona)

01/374

SHOUSE, Daniel L. – CRIMI, Nick – STEED LEWIS, Janice: *Managing journals: one library's experience = Libr.Hi Tech.* 19. vol. 2001. 2.no. 150-154.p. Bibliogr.

Megoldás egy könyvtár nyomtatott és elektronikus folyóiratainak hatékony nyilvántartására

Adatbázis; Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Folyóiratkatalógus

Sok könyvtárnak gondot okoz, hogy kurrens folyóirat-előfizetéseit naprakészen nyilvántartsa. Korábban az on-line katalógusok általában nem tartalmazták a folyóiratokat, de még ma sem feltétlenül lehet belőlük listát előállítani az aktuálisan előfizetett folyóiratokról. A közvetlenül előfizetettek mel-

lett vannak ügynökségek révén vásárolt folyóiratok, tagság révén vagy ajándékba kapott címek is.

Az East Carolina Egyetem Joyner Könyvtárában adatbázis építését határozták el a probléma megoldására. Számba vették az olvasóteremben és más részlegekben a polcokon elhelyezett, a mikrofilmen lévő állományt, a számlázással és a kötetéssel kapcsolatban készült listák tételeit, és összehasonlították a könyvtár katalógusával. A munka eredményeként egy 2750 tételes jegyzék állt össze.

Korábban a használók egy-egy cikket nyomtatott indexek vagy bibliográfiai, esetleg referáló adatbázisok alapján választottak ki, majd a katalógusban néztek utána, hogy az adott folyóirat megvan-e a könyvtár állományában. Ma már arra is gondolni kell, hogy a kívánt cikk teljes szövege esetleg on-line elérhető.

A Joyner Könyvtárban több teljes szöveges elektronikus szolgáltatás is elérhető. Ezek közül a JSTOR-on és a Project Muse anyaga szerepel a könyvtár katalógusában. 2000 szeptemberében még legalább négy helyen kellett keresni egy-egy folyóiratot: az on-line katalógusban, a kiadótól közvetlenül beszerzett folyóiratokat a kiadónál, az NC Live keresőgépén (az Ebscohost és a Proquest hét adatbázisa ennek része) és az Academic Universe-ben (ez is egy nagy aggregátor). A bonyolalmak miatt a használók könyvtárközi kölcsönzést kértek olyan címek esetében, amelyek szerepeltek az állományban stb. Szükség volt tehát egyetlen elérési pontra, amely mind a nyomtatott, mind az elektronikus formában rendelkezésre álló folyóiratokról tájékoztatót.

Átmeneti megoldásként egy Excel táblázatot használtak, amelyet a könyvtáros számítógépe mellett három tájékoztatói munkaállomáson is elérhetővé tettek. Később erre a célra más felsőoktatási könyvtárak tapasztalatai alapján a Cold Fusion és előbb az Access, majd az SQL Server programot használták. Meghatározták a legfontosabb adatbázis-funkciókat: keresés cím és címkulcsszó szerint, automa-

tikus csonkolás, lelőhely szerinti böngészés. A találatokat táblázatos formában jelenítik meg. Az output oldal tetején átlépést biztosítanak a könyvtár katalógusába, ahol a címek között böngészve megállapítható, hogy az adott folyóirat nyomtatva vagy mikrofilmen rendelkezésre áll-e.

Miután egy másik, hasonló profilú egyetemi könyvtárral együttműködve, annak Access táblázatait átvéve meghatározták az elveket, saját adatokkal kiegészítve feltöltötték az adatbázist, amelyet E-Journal Locatornek neveztek el. A szolgáltatók honlapjáról letöltötték a jegyzékeket és importálták azokat az Access adatbázisba, amely jelenleg 40 adatbázis, illetve kiadó címeit tartalmazza. Később 100 ingyenesen elérhető (a friss számokat közétevő és legalább egy évet archiváló tudományos vagy általános jellegű) időszaki kiadványt is felvettek az adatbázisba. A forgalmazók adatait „megtisztították”, például a címváltozatoknak létrehoztak egy külön mezőt.

2001 januárjára az adatbázisban 12 564 tétel volt. Minden folyóirat maximum négy tárgyszót kapott. A keresés után a használó közvetlenül magához a folyóirathoz jut el, ahol ezt az aggregátor lehetővé teszi. Havonta ellenőrizni fogják a forgalmazók forrásjegyzékeinek tartalmi változásait, és naprakésszé teszik az adatbázist, továbbá rendszeresen kiegészítik az ingyenes források adataival.

(Hegyközi Ilona)

01/375

PIGNARD, Nathalie – GERETSCHLÄGER, Ingrid – JERDELET, Jocelyne: Le traitement informatisé de ressources électroniques au CERN = Documentaliste. 38.vol. 2001. 1.no. 24-34.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Hálózati elektronikus források feldolgozása a CERN könyvtárban

Elektronikus dokumentum; Gépi katalogizálás; Letöltés; Számítógép-hálózat

A tanulmány olyan adatimportra használható számítógépes módszert mutat be, amelyet a CERN (Európai Atomkutató Központ) tudományos tájékoztató szolgálatánál is alkalmaznak. Az „Uploader” nevű program használatával a CERN könyvtári katalógusába bibliográfiai adatok és teljes szövegű dokumentumok is letölthetők, amelyek különböző internetforrásokból származnak, rendszerint fizikai és más rokon területi, szürke irodalmat tartalmazó adatbázisokból (pl. DOE, KEK, Math-Doc, TipTop stb.). Az elektronikus források automatikus feldolgozásától függő gyarapítási politika számos kérdést vet fel a gyűjtött dokumentumok számszerű növekedésével és választékával kapcsolatban. A gyakran előforduló „belefeledkezés” az elektronikus dokumentumok letöltésébe, és ezek hipertext útján való hozzáférhetővé tételébe jelentősen megváltoztatja az információszervezés feladatait.

(Autoref.)

Információkeresés

01/376

LEWANDOWSKI, Dirk: "Find what I mean not what I say". Neuere Ansätze zur Qualifizierung von Suchmaschinen – Ergebnissen = BuB. 53. Jg. 2001. 6/7. no. 381-386.p.

Res. angol nyelven

Hogyan érjünk el jobb eredményt a keresőgépekkel?

Bokrosítás; Gépi indexelés; Gépi információkeresés; Számítógép-hálózat

A web fennállása óta keresőgépek is léteznek, ugyanakkor sokan panaszkodnak a keresési eredmények nem megfelelő mennyiségére és minőségére, a rossz rangsorolási módszerekre stb. A legismertebb és leginkább bevált módszer e probléma kezelésére a meta-keresőgépek használata. Ezek nem adatokat gyűjtenek, hanem egyszerűen felhasználják más keresőgépek előzetesen elvégzett munkáját. A másik megoldás a népszerűségi minősítés, amely például a Google sajátossága. Ez a rendszer a hivatkozásmutatóra épül és a következőképpen fogalmazható meg: „minél több weboldal hivatkozik egy adott oldalra, annál fontosabb az az oldal”. De nemcsak az fontos, hogy link mutat rá, hanem az is, ki adta meg a linket. Másfajta lehetőség a linkelt szövegek értékelése a keresőgépek által. Ez a módszer is láthatatlan a használó számára; a keresési eredmények javulnak anélkül, hogy a használónak újfajta keresési stratégiát kellene megtanulnia. Vannak olyan keresőgépek, amelyek kereséseikbe adatbázisokat és térítésért elérhető forrásokat is bevonnak. Csak a Northern Light sajátossága az ún. cluster-elemzés. Minden keresőkérdéshez külön csoportokat alkot, amelyek a keresés leszűkítésére szolgálnak. Nincs olyan keresőgép, amely minden problémát megold és soha nem is lesz ilyen. Mindazonáltal az egyes keresőgépek rendel-

keznek olyan tulajdonságokkal, amelyek segítségével ha nem is oldhatók meg, de csökkenthetők a keresési problémák.

(Autoref.)

01/377

JORNA, Kerstin – DAVIES, Sylvie: Multilingual thesauri for the modern world – no ideal solution? = J.Doc. 57.vol. 2001. 2.no. 284-295.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Többnyelvű tézauruszok a modern világ számára – nem a mostani az ideális megoldás?

Kísérlet; Online információkeresés; Többnyelvű tézaurusz

A 21. században a különféle kultúrájú és nyelvű használói csoportok növekvő jelenléte miatt megnőtt a többnyelvű információkereső eszközök fontossága. A szerzők úgy látják, hogy a többnyelvű információkeresés jelenleg rendelkezésre álló formái nem elégségesek, és szükség van a többnyelvű tézauruszok új formájának kidolgozására. A cikk részletesen bemutatja az InfoDEFT nevű kísérleti tézauruszt, amely alkalmas modellként szolgálhat egy szemantikailag strukturált, enciklopedikus (rövid magyarázó szócikkeket tartalmazó), többnyelvű, on-line tézaurusz kifejlesztéséhez. A szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy a cikkben említett EXPO 2000 és a részletesen ismertetett InfoDEFT nevű kísérleti tézauruszok a 21. század új típusú, többnyelvű tézauruszainak példái lehetnek. Az információk-könyvtári szakemberek (mint osztályozási szakértők) és a mesterséges-intelligencia szakemberek (mint nyelvfeldolgozási szakértők) együttműködése olyan új formátumú makrotezauruszok kifejlesztését eredményezheti, amelyek szakterületi és általános tézauruszokat is magukban foglalnak.

(Autoref. alapján)

01/378

RAIELI, Roberto: Il sistema del visual retrieval per l'interrogazione delle base dati di immagini = Boll.AIB. 41.vol. 2001. 1.no. 47-68.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

A „visual retrieval” rendszer a képi adatbázisokban való kereséshez

Gépi információkeresés; Képanyag

A multimédia térnyerésével együtt jár a nem szöveges adatbázisok terjedése, és az azokban való keresés szükségessége. Míg nyilvánvaló, hogy egy szöveges adatbázisban a keresés azzal analóg, szöveges, nyelvi alapú eszközökkel történik, egy teljesen más jellegű, vizuális adatbázisban a keresés hagyományosan szöveges formái nehézségeket okoznak.

A vizuális adatbázisban vizuális nyelvű kereső eszközökre van szükség, amelyek alakok, formák, textúrák, színek és vonalak elemzése és összehasonlítása alapján végzik a keresést. Ehhez természetesen az adatbázis létrehozásakor a tárolandó képeket elemezni és indexelni kell, akár manuálisan, akár automatizált módon. A földrajztól az orvostudományon, számos műszaki szakterületen át a művészetekig igen sok és igen különböző igény merül fel a vizuális adatbázisokkal szemben. A jelenleg elterjedt rendszerek, mint a QBIC, VisualSEEK, ImageMiner vagy a VIPER különböző megközelítéssel, különböző megoldásokat kínálnak, s más-más részterületen nyújtanak fejlett megoldást.

(Mohor Jenő)

Lásd még 369-371, 416

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

01/379

NORLIN, Elaina: Reference evaluation: a three-step approach – surveys, unobtrusive observations, and focus groups = Coll.Res.Lib. 61.vol. 2000. 6.no. 546-553.p.

A referenz-tevékenység értékelése: egy háromlépcsős módszer (felmérés, észrevétlen megfigyelés és fókuszcsoportos megbeszélés)

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Referenz

A University of Arizona központi könyvtárában az alsóéveseket ellátó csoport három féléven keresztül (1998-1999) vizsgálta, mi a véleményük a hallgatóknak a referenz-szolgálatról. A szolgálatban nem csak könyvtárosok dolgoznak, hanem egyetemi személyzet és diákok is, s mivel team szervezetben működnek, egymás között gyakran cserélik a szolgálati időpontokat, így sokszor nem az ül a tájékoztató pultnál, akinek a nevét kiírták.

A vizsgálatban hármass módszert alkalmaztak: kérdőíves felmérés, észrevétlen megfigyelés, kiscsoportos kiértékelés. A vizsgálatban részt vevő személyeket a hallgatóság köréből toborozták (a lebonyolítás után fejenként 10 dollárt kaptak, s nekik először egy kérdőívet kellett kitölteniük, ami főképpen demográfiai jellegű adatokat tartalmazott. Majd egy kérdőlap alapján észrevétlenül meg kellett figyelniük a tájékoztató pult munkatársának tevékenységét, valamint saját maguknak is referenzkérdéssel kellett hozzá fordulniuk. (A kérdőlapot a cikk közli.) Végül három-öt fős csoportokban főként a kérdőlapok alapján kiértékeltek a tapasztaltakat. A csoportmunkát egy-egy tájékoztató könyvtáros vezette, s az eredményt egy tájékoztató asszisztens foglalta össze egy-két lapon írásban.

Hamar kiderült, hogy a kívánt cél elérése érdekében nem szükséges a hallgatók tömegével beszélni. (Összesen mintegy 100 diákot vontak be.) Nagyobb készség mutatkozott a felsőévesek részéről a közreműködésre, ezért a második és a harmadik vizsgálati szakaszban főként első- és másodéveseket igyekeztek megnyerni.

A felsőévesekkel kapcsolatos fontosabb tapasztalatok és észrevételek: gyakrabban keresték fel a tájékoztató pultot; kevésbé voltak érdekeltek a webkeresésben, mint az adatbázis-keresésben; fontosabbnak tartották a személyzet hozzáértését, mint megközelíthetőségét; úgy vélték, hogy a személyzet jól válaszolja meg a kérdéseket, de nyitottabbnak kellene lennie a kezdők iránt; javítani kellene az új adatbázisokban való tájékozottságon, többet kellene mozogni a nyilvános övezetben a tájékoztatóknak és névkitűzőt kellene hordaniuk.

Az alsóévesek szerint: nehezebben fordulnak a tájékoztató könyvtárhoz, és csak az után, hogy kimerítették az egyéb lehetőségeket; a megközelíthetőség fontos számukra a szolgálat igénybevétele esetén; internetkereséskor először nem a tájékoztatósi pulthoz jönnek; azt hiszik, hogy a tájékoztatók csak a nyomtatott források és az elektronikus adatbázisok keresésében segítenek; 80-90%-uk nem tud arról, hogy ingyenes információkeresési és -használati kurzusok vannak; azt kívánják, hogy a tájékoztató könyvtárosok többet mozogjanak, kövessék nyomon az adott tájékoztatás hasznosulását, viseljenek névkitűzőt és mosolyogjanak többet; nem is gondolnak arra, hogy a technológiát érintő kérdésekben is a tájékoztatóhoz forduljanak; azt hiszik, hogy a tájékoztatók képesek megválaszolni legtöbb kérdésüket, de úgy érzik, maguknak kell megtalálniuk az interneten a válaszokat.

Az észrevétlen megfigyelés során magasra értékelték a tájékoztató könyvtáros megközelíthetőségét, barátságos-segítőképző odafigyelését, a segítség megfelelő mértékét (túl sok vagy túl kevés információ), az adott tájékoztatás nyomon követését (jőjjön

vissza, ha további kérdése merülne fel). A felmérés nyomán több gyakorlati intézkedést tettek a helyzet javítására.

(Papp István)

01/380

DAVIES, Margaret: Creating a virtual reference library: experiences at Suffolk Libraries and Heritage = Program. 8.vol. 2001. 1.no. 43-56.p.

Virtuális referenz könyvtár kialakítása Suffolk megye könyvtáraiban

Honlap; Információszerzés; Községi könyvtár; Megyei könyvtár; Referenz; Számítógép-hálózat

Suffolk megye közkönyvtárai információtechnológiával jól ellátottak, és részt vesznek a több megyére kiterjedő és több céget (EBSCO, Chadwyck-Healey, Geac) is magában foglaló Co-East projektben. Erre alapozva kísérleti virtuális referenzkönyvtárat hoztak létre: a honlap referenz és információ fejléce alatt igen sok – eklektikusan összeválogatott – információforrás linkjét hozták létre, valamint az EBSCO 2700 folyóirat hozzáférést biztosító szolgáltatását és a KnowUK szolgáltatást (a legnépszerűbb és legelismertebb brit referenz-információforrások elektronikus hozzáférése) tették elérhetővé.

A kísérleti projekt során négy kis falusi könyvtárból három hónapra ténylegesen elvitték a kézikönyveket és a tájékoztatás nyomtatott forrásait. Cserébe felajánlották az oktatást, tanácsadást, és plusz internet PC-t állítottak be a könyvtárakba. A kísérleti időszak végén egy könyvtár sem kívánta visszaállítani az eredeti állapotot, mind megtartotta a plusz PC-t, és kb. 60%-kal csökkentették a nyomtatott kézikönyvek számát. (Egy könyvtár a többit is visszakérte, és raktárban helyezte el, a legkisebb pedig – ahonnan összesen 60 referenzművet vittek el – mindössze 4 darabot kért vissza.) A kísérlet azt mutatta, hogy van mód a kis könyvtárak forrásokkal való ellátásának javítására, ha az új techno-

lógiaát használják, és hogy megfelelő környezetben e technológiát valóban használják is.

(Mohor Jenő)

Lásd még 386

Kölcsönzés

Lásd 336, 426

Könyvtárközi kölsönzés, dokumentum- szolgáltatás

01/381

SOLAR, David: Electronic full-text articles as a substitute for traditional interlibrary borrowing = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 11.vol. 2000. 1.no. 99-117.p. Bibliogr.

Cikkek teljes szövegének szolgáltatása elektronikus úton – új megoldás a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés helyett

Cikk; Dokumentumszolgáltatás; Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárközi kölcsönzés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy az elektronikus, teljes szövegű folyóiratcikkek milyen mértékben csökkenthetik egy nagy egyetemi könyvtárban a hagyományos könyvtárközi kölcsönzések számát. A kínálat bővítése, továbbá a hozzáférés és használat kényelme nyomán ma már a használók olyan cikkekhez is hozzáférhetnek, amelyek nincsenek

meg intézményeik könyvtárában – ez a tény a könyvtárközi kérések csökkenéséhez vezethet. A jelen cikk először a téma irodalmát vizsgálja meg, köztük néhány olyan tanulmányt, amely már mérte az elektronikus, teljes szövegű források hatását a könyvtárközi kölcsönzés mértékére. Ezután ismerteti a tanulmány módszereit, és közli az eredményeket. Befejezésül magyarázatokat fűz a kapott eredményekhez, és következtetéseket fogalmaz meg a vizsgált kérdéssel kapcsolatban.

(Autoref. alapján)

01/382

YU, Shien-Chiang – CHEN, Ruey-Shun: Developing an XML framework for an electronic document delivery system = El.Libr. 19.vol. 2001. 2.no. 102-110.p. Bibliogr.

XML alapú keret kifejlesztése az elektronikus dokumentumszolgáltatáshoz

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus dokumentum; Formátum -gépi; Rendszerszervezés; Távközlés

Az internet arra készítette a könyvtárakat, hogy átgondolják, hogyan segíthetnék a használókat az információ gyors visszakeresésében. Ez vezetett az elektronikus publikálás fejlődésének felgyorsulásához és a könyvtárak használók és szolgáltatók közötti közvetítő szerepének kialakulásához. A könyvtárnak kell megoldania az információforgalom archiválását, a szerzői jog biztonságos kezelését a hatékony elektronikus dokumentumszolgáltatási rendszerben és fizetési mechanizmusok kialakítását. A szerzők kifejlesztettek egy Extensible Markup Language (XML) alapú keretet az elektronikus dokumentumszolgáltatáshoz, amely újdonságot jelent az elektronikus dokumentumszolgáltatási rendszerek között: azonosítja a kiadót is, amely a szerzői jogilag védett dokumentumot az OPAC-on keresztül elektronikus formában szolgáltatja. A javasolt elektronikus dokumentumszolgáltatási rendszernek négy fő funkciója van: 1. lehető-

vé teszi az elektronikus dokumentumért való fizetést; 2. lerövidíti a dokumentum kérése és szolgáltatása közötti időt; 3. számítja a könyvtárak változó szerepére; 4. csökkenti a nyomtatott gyűjtemények okozta túlterhelést a könyvtárakban.

(Autoref.)

Dokumentációs eljárások és termékeik

01/383

POLOTOVSKAĀ, I.L.: Tekusaâ nacional'naâ bibliografiâ kak informacionnyj resurs = Naučn-Teh. Inf. 1. ser. 2001. 7.no. 3-6.p. Bibliogr.

A kurrens nemzeti bibliográfia mint információvagyony

Nemzeti bibliográfia

A huszadik század utolsó negyedében a kurrens nemzeti bibliográfia, mint az információs vagyon része, nagy jelentőségre tett szert a globális nemzetközi információs projektekben. 1987-ben az amerikai Barbara Bell úgy fogalmazott, hogy a kurrens nemzeti bibliográfia a kiadványtermés számbavétel útján az adott ország kultúrájának, karakterének, állandó szükségleteinek „tükré”. A kurrens nemzeti bibliográfia, mint információs vagyon funkcionálisan a jelenben létrehozott dokumentumkincs bibliográfiai leképezése, ábrázolása.

A nemzeti bibliográfia ilyen felfogása a huszadik század közepén tűnt fel, és a különböző nemzetközi bibliográfiai konferenciákon (Unesco – 1950, Párizs; IFLA és Unesco – 1977, Párizs; IFLA – 1998, Koppenhága) nyert szilárd alapokat.

A nemzeti bibliográfiák létrejötté az információs vagyon minden más eleménél jobban kötődik a társadalomban bekövetkezett átalakulásokhoz, beleértve az információs szféra változásait is.

A kurrens nemzeti bibliográfia létrehozásához is jogi megalapozás kell, nevezetesen a kötelespéldány-szolgáltatás jogi szabályozása. A nemzetközi gyakorlat elemzése azt mutatja, hogy ez a jogi szabályozás három formában történhet. A közvetlen forma – a kötelespéldányról szóló jogszabály. Közbenő forma a szerzői jog védelmének törvényi rendezése, mivel ez is feltételezi a jogi védelem alá eső szellemi termékek számbavételét. Mivel azonban a szerzői jogi törvényhez nem csatlakozik semmiféle bibliográfiai funkció, nem lehet alapja a kurrens nemzeti bibliográfiai célok és feladatok meghatározásának. A harmadik fajta jogi megoldás a kiadvány-előállítókkal kötött megállapodás arról, hogy azok önként bocsátják rendelkezésre termékeiket. Ebben a rendszerben az az intézmény, amelyik a kötelespéldányt kapja, magára vállalhatja a szerzői jogvédelem érvényesítését (így történik ez pl. a Library of Congress-ben). Az ilyen gentlemen's agreement gyakori az újonnan kialakult kiadványtípusok (pl. elektronikus dokumentumok) esetében.

Szervezeti szempontból a nemzeti bibliográfia biztosításának állami feladata az országos nemzeti bibliográfiai központ létrehozása. A nemzeti bibliográfiai központ részesül törvény szerint a kötelespéldányokban, amelyek alapján a bibliográfiai számbavételt folytatja. Az országok többségében a nemzeti bibliográfiai központ feladatát a nemzeti könyvtárak látják el, de előfordulnak egyetemi könyvtárak is (főleg azok, amelyek a nemzeti könyvtári funkciót is betöltik). Az új, nem hagyományos dokumentumok számbavételére sok helyen külön országos központok alakulnak.

A hagyományos dokumentumok kötelespéldány-szolgáltatásának kérdése újra felmerül ma, a nyomtatott kiadványok digitalizálásával kapcsolatban. Elképzelhető az is, hogy a jövőben, az elektronikus dokumentumoknak az interneten való közreadásával feleslegessé válnak a nemzeti bibliográfiai központok, vagy legalábbis szerepüket át kell majd értékelni.

A kurrens nemzeti bibliográfia létrejöttének módszertani feltétele a szabványosítás. Ide tartozik a nemzetközi kiadvány-azonosító számoknak a bibliográfiai leírásban való feltüntetése; a bibliográfiai tételek optimális osztályozása a nemzeti bibliográfiában; a kurrens nemzeti bibliográfia olyan periodicitása, amely lehetővé teszi egy adott időszak kiadványtermésének áttekintését. A szabványosítás mértéke mutatja azt, hogy az ország felkészült-e a nemzetközi együttműködésre az információs tevékenység területén.

A nemzeti bibliográfia létrehozásának negyedik problémája a technológiai biztosítás, vagyis az új információtechnológia alkalmazása (a bibliográfiai folyamatok formalizálása a számítógépes technológiák bevezetése, adatbázisok létrehozása érdekében). A fejlődés jelenlegi tendenciáját a kurrens nemzeti bibliográfia elektronikus verziójának kiépítése jelenti, amit általában a nyomtatott verzió megszüntetése követ. Valószínűleg az információtechnológia további fejlődése ahhoz vezet majd, hogy a kurrens nemzeti bibliográfiai kizárólag a vilghálón fognak megjelenni.

A nemzeti bibliográfia konceptuális biztosítása törvénytelen megalkotott választást jelent a három lehetséges koncepció (területi, nyelvi, illetve komplex) közül. Az 1977. évi nemzetközi bibliográfiai kongresszuson a területi elv érvényesítését fogadták el optimális megoldásnak.

A kurrens nemzeti bibliográfia struktúráját illetően két, egymással kapcsolatban álló szempontot kell érvényesíteni: 1. a dokumentumtípusok teljes spektrumának (hagyományos és nem hagyományos dokumentumok, beleértve a hálózaton lévőket is) számbavétele, 2. minden típust külön mutatóban kell feldolgozni, aminek eredményeképpen differenciált kurrens nemzeti bibliográfiai rendszer jön létre.

A nemzeti bibliográfiai létrehozásának legfontosabb feltétele az, hogy az adott országban ez a tevékenység kapjon „állami státust”, legyen tervezett és

központosított (figyelembe véve a dokumentumtípusok számbavételéhez szükséges kooperációt is).

(Rácz Ágnes)

Lásd még 374

Tájékoztatósi vállalkozás

Lásd 340

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

01/384

KINNEL, Margaret – CREASER, Claire: A new outlook? Services to visually impaired people in UK public libraries = J.Librariansh.Inf.Sci. 33.vol. 2001. 1.no. 5-14.p. Bibliogr.

Új látásmód? A brit közkönyvtárak szolgáltatásai a látássérültek számára

Felmérés; Közművelődési könyvtár; Normatívák, mutatószámok; Vak könyvtárhasználó

A szerzők annak a kérdőíves felmérésnek az eredményeit ismertetik, amelyet a Loughborough Egyetem könyvtártudományi kutatási részlege végzett a brit közkönyvtári szolgáltatásokról. Ellenőrizni kívánták, hogy milyen színvonalúak a brit szolgáltatások a nemzetközi gyakorlathoz és a Library Association által meghatározott irányelvekhez képest. Nevezetesen azt vizsgálták, hogy a vakok és gyengén látók számára nyújtott közkönyvtári szolgáltatások mennyire vannak összhangban az 1995-ben elfogadott, a sérült emberek jogairól szóló törvénnyel (Disability Discrimination Act). A tanulmány céljai a következők voltak: az 1997-ben a vakok országos intézete (Royal National Institute

for the Blind, RNIB) által végzett, a közkönyvtári hatóságokra irányuló felmérés eredményeinek felhasználása és kibővítése; az 1977-es felmérés óta bekövetkezett fejlődés megállapítása; az új könyvtári hatóságokban végbement fejlődés felmérése; annak megállapítása, hogy miként fejlődnek a szolgáltatások a Library Association irányelveinek fényében; mi a helyzet a használói vizsgálatokkal és közkönyvtári és egyéb közhasznú szolgáltatások integrálásával. 141 brit közkönyvtári hatóságtól kaptak adatokat (67,79%). A szerzők több ajánlást fogalmaznak meg, különös tekintettel a hátrányos helyzetűeknek nyújtott szolgáltatások bővítésére és az e területen elfogadott magas mércékhez való közelítésre. A következő szempontokkal részletesen is foglalkoznak: szabályzatok, költségvetés, személyzet, partnerkapcsolatok, szolgáltatások értékelése, dologi ellátmány és berendezések, kínálat és hozzáférhetőség, reklámozás.

(Autoref.)

01/385

LILLY, Erica B. – VAN FLEET, Connie: Measuring the accessibility of public library home pages = Ref. User Serv. Q. 40.vol. 2000. 2.no. 156-165.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

A közkönyvtárak honlapjai elérhetőségének mérése amerikai könyvtárakban

Beteg olvasó; Felmérés; Hatékonyság; Honlap; Hozzáférhetőség; Közművelődési könyvtár

A szerzők száz jelentős amerikai közkönyvtár honlapját vizsgálták a sérült emberek hozzáférési lehetőségének szempontjából. A könyvtárakat Hennen értékelési indexe alapján választották ki (Hennen's American Public Library Rating). Száz könyvtár közül hetvennégy üzemeltetett webhelyet, amelyek közül csak tizennégy teljesítette az említett hátrányos helyzetű használók hozzáféréseinek feltételeit a Bobby nevű on-line értékelő rendszer kritériumai szerint. A megfelelő hozzáférhetőséget kínáló közkönyvtárak főleg a nagyszámú használót ellátó, illetve a Hennen-indexben alacsonyabb minősítést kapott könyvtárak közül kerültek ki. A cikk irányelveket és forrásokat közöl a megfelelő (a cikk terminológiája szerint „hozzáférhető”) weblapok készítéséhez és értékeléséhez.

(Autoref.)